№ 37 ԹԷՀՐԱՆ ՇԱԲԱԹ ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 7

1895

ԵՐԿՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ԹԷՀՐԱՆ ՇԱԲԱԹ ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 7 № 37

ՇԱՒԻՂ

«ՇԱՒԻՂԻ» տարեկան գինը 10 ղրան, կէս տարւանը 6 ղրան: Առանձին համարները 5 շահի:

Արտասահման տարեկան 8 ֆր. կամ 3 ռուբլի կէս տարւանը 5 ֆր. կամ 2 ռուբլի:

Արտասահմանից փողի համար պիտի դիմել հետեւեալ հասցէով. Черезъ Баку въ Энзели Россійской ИМПЕРАТОРСКОЙ Миссіи въ Тегеранѣ пер. Бекъ-Назарову.

«ՇԱՒԻՂԸ» ԼՈՅՍ Է ՏԵՍՆՈՒՄ ՏԱՐԵԿԱՆ 50 ՀԱՄԱՐ ՇԱԲԱԹ ՕՐԵՐԸ.

«ՇԱՒԻՂԻ» խմբագրութիւնը բաց է 10-ից մինչեւ 2 ժամը. բացի կիրակի և տօն օրերից:

Յայտարարութիւնները ընդունվում են ամեն լեզուով իւրաքանչիւր բառին մի անգամայ համար 1 շահի: Արտասահմանի յայտարարութիւնները բառին 1 կոպէկ:

Նամակներ, նաև Պարսկաստանի բաժանորդագրութեան հասցէ. Rédaction «CHAVIGH» Téhéran. (Perse)

ԳՐԱԿԱՆԱԿԱՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Վերջին հեռագիրները: Սպահանի Ամեն. վանքը.—ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Նամակ Մարաղայից. Նպվակ Ռաշտից. Ներքին լուրեր. ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. Մամուլի Տեսութիւն. Քաղաքական ակնարկ. ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ.—Յայտարարութիւններ. ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ Լևոն Վ. Խոջայեանի վերջին Նամակը:

ՎԵՐՋԻՆ ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐԸ

—

Ս. Պետերբուրգ. 14 Հոկտ. (Ն. տ.) «Նօվօյէ Վրեմիա» ռուս թերթը իր այսօրւայ յօդւածով պաշտպանում է այն գաղափարը որ եթէ Բ. Դուռը մերժի ընդունել պետութիւնների կողմից ներկայացւած ծրագիրը, այն ժամանակ հարկաւոր է դեսպանաժողով (քոնֆերանս) հրաւիրել հայկական խնդրի համար, որի նպատակը լինի մի Եւրոպական կոնտրոլ հաստատել հայաբնակ նահանգներում:

Լոնդոն. 14 Հոկտ. Ռէյտէրի Կ, Պոլսի թղթակիցը հեռագրում է որ Անգլիան որոշել է Հայկական բարենորոգումները գործադրել տալ և այդ նպատակին հասնելու համար նա չի վարանիլ ճնշում գործ դնելու Սուլթանի վրայ:

Լոնդոն, 15 Հոկտ. «Թայմզը» հրատարակում է Կ. Պոլսից ստացած մի հեռագիր, որ Սուլթանը ընդունում է պետութիւնների ներկայացրած Հայկական ռեֆօրմները, միայն թէ մերժում է անմիջապէս տարածել որոմհետև այնպէս կերևար որ նորին կայսր. վեհափառութիւնը տեղի էր տալիս ճնշման:

Կ. Պոլիս. 15 Հոկտ. Սուլթա՛ը սկզբունքով ընդունած լինելով հայկական ռեֆօրմները, իրերի դրութիւնը աւելի յուսալից է:

Լոնդոն. 16 Հոկտ. Ռէյտէրի Կ. Պոլսի թղթակիցը հեռագրում է որ պետութիւնների դեսպանները և Սայիդ փաշա-Արտաքին գործոց նախարարը, երէկ համաձայնութեան են եկել Հայկական ռեֆօրմների մի փոփոխութեան մասին, որը պարունակում է մի քրիստոնեայ կոմիսերի նշանակումը, որ պաշտօն պիտի ունենայ ռեֆօրմները գործադրել: Կարծիք կայ որ Սուլթանի համաձայնութիւնը մօտալուտ է:—Ռուսական մամուլը կծու կերպով հեգնաւորդ է հանդիմանում Անգլիային Հայկական հարցի նկատմամբ:

ՍՊԱՀԱՆԻ ԱՄԵՆԱՓՐԿԻՉ ՎԱՆՔԸ.

I

Երկար. շատ երկար տարիներից ի վեր է, որ պարսկահայ գաղթականութիւնը Արևելեան Պարսկաստանի ծոցում, Սպահանի մէջ, ունի մի մեծ վանք, որ հիմնւել է 1654 թւին: Իր հիմնւելու օրից ի վեր նա հետզհետէ ձեռք է բերել տնտեսական մեծ ույժ, տէր դառնալով հողերի, այգիների, տների, ջրաղացների. դեռ չը հաշւած այն, որ բազմաթիւ քաղաքներից և գիւղերից կազմել է իր համար մշտական եկամուտի աղբիւրներ թէ փողով և թէ պարէններով: Փերիայ, Քեազազ, Չարմահալի գաւառների հայաբնակ գիւղերից, Թեհրանից մինչև Ռաշտ, մինչև Համատան, միւս կողմից էլ մինչև Հնդկաստանի խորքերը գտնւող հայ գաղութներից դէպի վանքն են կեդրոնանում նւէրներ, կալւածական եկամուտներ, լուսագներ, պտղիներ, զանազան ժամանակ ուղարկւած նւիրակների հանգանակութիւններ ևայլն... Մի խօսքով Ամենափրկիչ վանքը եթէ ոչ Էջմիածնի չափ, գոնէ նրա կէսից աւելի եկամուտ ու հարստութիւն ունի, չը նայելով որ նա, իր տարեկան հաշիւների մէջ միմիայն 4000 կամ 4500 թումանի եկամուտ է ցոյց տալիս:

Որ վանքը ունի մեծ կալւածներ և մեծ եկամուտներ, դա ձեզ կ'երաշխաւորէ ամէն մի սպահանցի, դա կ'ապացուցանէ նոյն իսկ վանքի հնութիւնը, նրա մասին մի պատմագրի տւած մանրամասն ցուցմունքները:

Վանքի մէջ միաբանութիւն,—այսինքն վարդապետներ որոնք վանքի եկամուտներով կառավարէին—չը կայ այլ ևս. հետևաբար այդ բոլոր եկամուտները ցեցակեր չը պիտի լինէին այնպէս, ինչպէս որ Էջմիածինը լինում են այնտեղ թուխս նստած պորտաբոյծների ձեռքերով. հետևաբար, վանքի արդիւնքները միմիանց վրայ կուտակւելով, պիտի կազմած լինէին մի պատկառելի գումար և կամ գոնէ վանքը պիտի ունենար մի հասարակական հիմնարկութիւն, որի վրայ ծախսելիս լինէր իր ահագին եկամուտները: Բայց ոչ մէկը կայ և ոչ միւսը: Վանքը ոչ մի հասարակական հիմնարկութեան չէ օգնում, նրա տպարանը որ ունի իր սեփական եկամուտները, բացի ամենատխմար անօգուտ գրքերից, պարսկահայերի դպրոցներին հարկաւոր եղող դասագրքերն անգամ չէ լոյս ընծայում. դեռ չենք յիշում այն, որ զանազան «Աւագ շաբաթ» կոչւող ցանցառ հրատարակութիւնները 3500 օրինակ տպելով, փողերն ու ույժն է շռայլում: Վանքը այդպիսով ներկայանում է մի դանայիտեան տակառ, որի մէջ շուռ են տրվում ահագին եկամուտներ, անյետանում առանց մի արդիւնքի, առանց մի

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ԼԵՒՈՆ ՎԱՐԴԱՊԵՏ ԽՈՋԱՅԵԱՆԻ ՎԵՐՋԻՆ ՆԱՄԱԿԸ

—

Մակարը մեռաւ և ցեցերի վիճակը վտանգաւոր եղաւ. Նրանց առաջ դրւեցաւ կեանքի և մահու խնդիր: Սկսեցին հաշիւ պահանջել Էջմիածնի բարձրագոյն հոգևոր իշխանութեան կարգադրութեամբ, քննութիւն նշանակել կատարւած գեղծումների համար, իսկ լսել ժողովրդի բողոքը յաջորդի, երեսփոխի, տեսչի դէմ, կանոնաւոր ընտրութիւններ անել տալ, որով ժողովուրդը կարողանում էր արտայայտել իր կամքը, իր զգացմունքը դէպի հասարակական այս կամ այն գործերը:

Իրար անցան հասարակական գիշատիչ ցեցերը և սկսեցին պաշտպանւել.... Պաշտպանւելը բաւական չէր՝ պէտք էր միանալ «մշակականներին», ամեն միջոցներով կռւել նրանց հետ, որպէս զի հասարակական գործերը չանցնեն նրանց ձեռքը: Նրանց զէնքերն էին ամեն կեղտոտութիւններ, քսութիւն մեծամեծների առաջ, մատնութիւն կառավարութեանառաջ: Երբ պէտք էր կասկածելի պարծնել հակառակ բանակի պատկանող մի անձին, չեն խնայում: Յով. Սպենդիարեանի մասին բացարձակ գրել էին «Արձագանքի» մէջ՝ թէ Նիկոլսեան դըպրոցում անսուշ լինելով հալածում է ռուս լեզուն: Իսկ երբ այդ զէնքը չէ բանում՝ անհաւատ է կասեն այս կամ այն գործիչի մասին, ինչպէս որ Երծրունու մասին էին ասում. հայաստանեայց Առաքելական եկեղեցու թշնամի է—նրան չէ կարելի պատգամաւոր ընտրել կաթողիկոսական ընտրութեան: Թատեր յեղաշրջել, ասեր հնարել—նրանց համար ամենասովորական բաներ են: Պէտք է ասած, որ յիշեալ զէնքերով մեծ յաջողութիւն ունեցան, հիմա էլ շարունակում են յաղթութիւններ տանել մեր դէմ: Կաթողիկոսին էլ կարողացան տրամադրել մշակականների հակառակ, թէ և իրանք խիստ հակառակ էին Խրիմեանի կաթողիկոսանալուն, ենթադրելով՝ թէ նա ժողովրդի իրաւունքների պաշտպանող կը լինի, ինչպէս և մենք ամենքս համոզւած էինք:

Մշակական կուսակցութիւնն էր Խրիմեանին կաթողիկոս ընտրողը և այժմ այդ կուսակցութեան պատկանողները կաթողիկոսի աչքին թշնամի կերևան. (ինչպէս ասած մենք չենք կարող հաշւել նրա բանած ընթացքի հետ. չենք կարողանում բացատրել նրա շատ գործերը): Միր կարծիքները չենք թաղցնում: «Մշակի» մէջ բռնականի պատասխան արտայայտվում են մշակականների հայեացքները այս կամ այն կարգադրութեան, կամ երևոյթի դէմ (օգնել քահանաների ձեռնադրելը, գող յայտնի անբարոյական հոգևորականներին առաջ քաշելը, դպրոցական գործերում անբացատրելի հակառութիւնը...) Ձուշւայ դըպրոցում խռովութիւններ եղան և 7 արձակւած աշակերտների պատճառաւ ամբողջ ուսուցչական խումբը տեսչի հետ ցրւեց, հոգաբարձութիւնը լուծւեց, իսկ երբ ճեմարանում խռովութիւն պատահեց (դրա պատմութիւնը վերջը կանեմ) մի տեսչի համար զոհւեցին մօտ 85 աշակերտ, որոնք արձակւեցին առանց վըկայականների կամ ինչպէս ասում են, գայլերի պասպորտով, այսինքն վնասւածի, վատ վարքի վկայականով: Իսկ մեր դէմ գործածւած գլխաւոր զէնքը այս է.... «մշակականները տէրութեան ձեռքում գործիք են եկեղեցին քանդելու մէջ, նրանք ազգի դաւաճան են...» Իբրև թէ տէրութիւնը կարօտ է ու և է Լևոն վարդապետի ծառայութեան, իր նպատակներին հասնելու համար: Ահա այդ ստոր զէնքով յաղթում են մեզ վանքի մէջ: Բայց թէև մենք կորցնում ենք մեր պօզիցիան վանքի մէջ, սակայն դուրս, ժողովուրդի մէջ, մեր դիրքը ամուր է. որովհետև ժողովրդի ձայնը չէ կարող խեղդւել ոչ մի իշխանութիւնով: Իսկ այս կամ այն վարդապետի ձայնը լռեցնել ի հարկէ դժւար բան չէ, որովհետև մենք անպայման հնազանդ ենք Կաթողիկոսին:

Ուրեմն հասկանում ես թէ ինչ տատեստատ են ցոյց տւել մեր մասին Կաթողիկոսին.... Բայց ինչ ես կարծում, ատտեստատի միւս երեսն էլ ինչ է գրւած.,. Այդ գրւածը ոչ Կաթողիկոսի կտան կարգալու, և ոչ մի ճշմարտասէր հայի, այլ մի պրիստաւի կամ ուրիշ մանր պօլիցիականի... «Լևոն վարդապետը, կամ այս կամ այն ինչը, կասկածելի գործերով են պարապում... ի նկատի ունեցէք, երբ հարց ու փորձ լինի յեղափոխականների մասին». այնպէս որ մենք և ազգի դաւաճաններ ենք, և ազգին անձուրաց գործիչներ: Պարզ բան է, դարձեալ մենք անկարող ենք դիմադրելու նըրանց, դարձեալ զինաթափ լինելու վիճակի մէջ ենք:

Ճեմարանում խռովութիւններ պատահեցին նոյեմբերի մէջ *) ծեծեցին Մինասին սիրելի տեսչին՝ Կարապետ Կոստանեանին, Նահապետեանի խմբի ատամններից մէկին. ծեծեցին նաև Մինասի սիրելի բարեկամներին (Դանազեօզ վերակացու. Յով. Յովհաննիսեան վարժապետ). մեծ աղմուկ էր, Մինասն էլ ներկայ էր. ռէվօլվէրով վախեցնում էր աշակերտներին, որ իրեն ձեռք չը տան. մանրամասնութիւնները երևի կը գրէ ինքը: 100ի չափ աշակերտներ խիստ գրգռւած էին վարչու-

*) Այդ խռովութիւնների մանրամասնութիւնները տպւեցին «Ջաւիղ» № 33 և 34-ում:

Խ. Խ.

ա՛ներև օգուտի:

Պէտք է պարզաբանել: Ժամանակ է զատել հասարակական մեծամեծ գումարներ, որոնք լցվում են Ամենափրկիչ վանքի գանձարանում և որոնք ոչ մի օգտակար արդիւնք չեն առաջացնում: Մի՞թէ տնտեսական այնքան մեծ ոյժ ունի պարսկահայը, որ թոյլ տայ զանազան վանքերի՝ ծծել իր հիւթը և նրա փոխարէն տալ ոչինչ և որը վատթարն է՝ տալ միմիայն անմտութիւններ ու պորտաբուծութեան օրինակներ, չ[illegible] ազելով մեր գումարները, շուռ տալով նրանց ով գիտէ որպիսի որկրամոլների կոկորդների մէջ:

Ի՞նչ են լինում Ամենափրկիչ վանքի մեծամեծ եկամուտները, ինչու սակաւ են ցոյց տալիս նրանց, ճիշտ է վանքի տուած հաշիւը և կամ այդ խոշոր հասոյթները ինչ բանի վրայ են գործածվում...

Ահա դա է որ մենք ձեռնարկելու ենք քննութեան ենթարկել մի շարք յօդուածներով: Շնորհակալ կը լինէինք եթէ մեր սպահանցի հայրենակիցները տային մեզ զանազան նոր տեղեկութիւններ վանքի, նրա եկամուտների և դրանց գործածութեան մասին, այնպիսի տեղեկութիւններ, որոնք պաշտօնական տեղեկագրերի մէջ չեն մտել շատ հասկանալի յանցաւոր պատճառներով: Վ. Փ.

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՆԱՄԱԿ ՄԱՐԱՂԱՅԻՑ

25 սեպտ. 95

Որքան մենք մտածում, բարոյական ահագին հարուածներ ենք հասցնում վատերին, ժողովրդի տունը քանդող, ժողովրդին իրենց ձեռքում խաղալիք դարձնող վատերին, այնքան աւելի [illegible] րանք առաջ են գնում իրենց վնասակար կործանիչ քայլերը, այնքան աւելի անամօթ, աներես են դառնում նրանք: Հազար անգամ զգուշացնում, նախատում, յանդիմանում, իրանց կեղտոտութիւնները իրանց երեսին ես կպցնում, էլի չեն ամաչում, էլի չեն կարմրում, էլի չեն գետինը մտնում, աւելի ևս քարեր են դառնում. անամօթութիւնը միանգամայն ծայրայեղութեան են հասցնում...

Ինչ ծաղրացուցի, փղի կաշիից հաստ, ամուր է նրանց երեսի կաշին. քարից, պողպատից պինդ է. թուք, մուր, նախատինք, հարուած ոչինչ ազդեցութիւն չի գործում նրանց վրայ:

Որքան աղաղակում ես թէ անկիրթ, անուսում, անբարոյական վարժապետներին դուրս վռնդեցէք ասպարէզից, որքան հայտնում ես քննում թէ տգէտ, տերտէր հիմնարկ վարժապետները ոչինչ չեն սովորեցնում, պակասեցնում են մանուկ սեր դէն, էլի գլուխ չի գալիս. նրանք անզգայ են ու անզգամ: Անձնասիրութեան, փառասիրութեան մոլի կիրքը խեղդել է նրանց մէջ մարդկային պարտաճանաչութեան սուրբ զգացումը, նրանք այլ ևս մարդկային հասարակութեան համար անպէտք, վնասակար անդամներ են դառնում: Այսօր մեր ազգ-հոգաբարձուները, ժողովրդի այդ անկոչ գործիչները, որոշ նպատակներով, որոշ ձգտումներով կատարելապէս զինուել են լուսաւորութեան, կրթութեան գործի դէմ, ահագին խոչընդոտներ, արգելքներ են հանդիսանում նրա կրթութեան գործի դէմ, չեն թողնում որ նա անսայթաք կերպով առաջ գնայ:

Մենք ընդունում ենք, որ մերազգայ՛ք տգէտ լինելով չեն կարող ըմբռնել դպրոցի կոչումն ու նշանակութիւնը և, [illegible] այդպիսի դէպքերում կը դի-կավարուեն իրանց ամբոխային բնազդներով—բնազդումներով, բայց ինչ են մտածում և գործում արդեօք այստեղի թա՛ւրիզեցիք, որոնք շատ պատեհութիւններ են ունեցել զգալի կերպով հասկանալու օրինակելի դպրոցի եզական նշանակութիւնը ժողովրդի կրթութեան գործում. դժբաղդաբար, այսօր կրկին տիրացու Յոնանին թող են տալիս իւր նենգութիւնով պղծելու դպրոցի շէմքը. գոնէ այնչափ թուլամորթութիւն չէինք կարող սպասել թաւրիզեցիներից, որոնց գլուխ են կանգնել պ.պ. Մ. Աֆթանդիլեանի, Մ. Խալափեանի և այստեղի Թումանեան տան ներկայացուցիչ Խ. Մկրտիչեանի նման անձնաւորութիւններ. այդ քայլը ոչ թէ առ նուազն, այլ խիստ պախարակելի է: Հարկաւոր է, անհրաժեշտ է մեր այս պարոններին հասկացնել վերջապէս, որ այդպիսի տնմարներին դպրոց մտցնելով նրանք սրբապղծում են կրթութեան այս վեհարանը և այդպիսով նրա նշանակութիւնը հողի հաւասարեցնում ժողովրդի աչքում: Ուստի «Շաւիղի» յարգելի խմբագրութիւնից խնդրում ենք, որ չխնայի իւր պատւական թերթի էջերը, հրապարակ հանելու մեր հոգաբարձուների գործ դրած կեղտոտութիւնները, գոնէ մամուլը կարողանայ ազդեցութիւն գործել դրանց վրայ:

Անամօթութիւն չէ, պա ինչ է:

Նոյն հանրածանօթ ուսուցիչ Յոնան Տէր Վարդանեանը որ անցեալ ուսումնական տարուայ վերջանալուն երկու ամիս մնացած՝ իւր սրիկայական արարքների պատճառով ծեծի ու տուգանքի է ենթարկվում քաղաքիս դատաւորից, չկարողանալով այդ անպատւութիւնը տանել, վրէժխնդիր է լինում հոգաբարձուներից, թէ ինչու նրանք թողին, որ ծեծուէր նա: Ի՞նչ միջոցով է վրէժխնդիր լինում: Հոգաբարձուները (ի բաց առեալ պ. Մ. Աֆթանդիլեանը, բայց նա էլ յետոյ ձայների առաւելութիւնից յաղթվում է) անամօթութիւնը վիզներն առած՝ երբ դիմում են Յոնանին (ծեծուելուց յետոյ), որ շարունակի կրկին ուսուցմունքը, նա պատասխանում է. «մինչև որ իմ պատիւս չվերականգնեցնէք, չեմ մտնիլ ձեր ուսումնարանը»:

Մեզ չափազանց զարմացնողը այն հանգամանքն է, որ ինչն է խթանում արդեօք մեր հոգաբարձուներին այդքան խայտառակութիւններից յետոյ, դիմել այդ ատելի(?) ստորութեան: Միթէ այն ռոճիկով, որ տալիս են նրան, չեն կարող մի ուրիշ աւելի արժանաւոր, հմուտ ուսուցիչ գտնել որ կրկին դիմում են այդ տգէտ մարդին: Յոնանի մերժողական պատասխանից չեն ամաչում հոգաբարձուները, ահա այսօր «վերականգնեցնում են» նրա պատիւը (!!): Ազգային գանձանակից մի քանի տասնեակ թումաններ են ծախսում և դատարանից մի Խալաթ (պարգև, ընծայ) են հանում նրա համար (որպէսզի այս անգամ բարեհաճի գալ իրանց ուսումնարանը) ի պատիւ, ի նշան իւր քաջագործութեան:

Ապրի՛ փալչի Յոնան, որ վերջապէս կարողացաւ վրէժխնդիր լինել: Ամօթ, հազար ամօթ մեր հոգաբարձուներին որ իրանք գնացին նրա ոտին, աղաչեցին որ գայ իրանց ուսումնարանը:

Արդէն արեղան այստեղ է, Երեւի Սալմաստի տեսած օրերն ենք տեսնելու. այս ինչ դժբաղդ ժողովուրդ ենք եղել

Շիրօղլի.

թեան [illegible]. եթէ մանկավարժութիւնները պատմեմ՝ այնքան էլ [illegible] չեն [illegible] Մինասի սիրելիները իրար հետ միասին: Մեր բազմամեայ [illegible] չեմ կարող պատմել [illegible] շատ դաւեց կատարուած խողովութիւնների պատճառաւ: Որ գաղափար կազմէք այդ ցաւալի անցքի մասին՝ քեզ հասցնել [illegible] դարկեմ մի նամակի պատճէն, որ ուղարկուած է այստեղից Թիֆլիս [illegible] դա: Թէև թոյլ է գրութիւնը [illegible] համար [illegible] դ[illegible]է, բայց [illegible] է [illegible], [illegible] և [illegible]: Ի՞նչ [illegible] ունեցաւ այդ խռովութիւնը: 84 աշակերտներ արձակուեցան նոյեմբերի վերջին, համարեա մերկ, բոլոր [illegible] շալվարով, [illegible], [illegible]: Ոչ միայն [illegible] և [illegible]: Մինասը [illegible] 5 եպիսկոպոսներ, որոնց մէջ էր և հռչակաւոր «սատանայի օձիքը» [illegible]), [illegible] միջոցով հեռացնել աշակերտներին ճեմարանից: [illegible] 20 տարեկան [illegible] են բանտ, [illegible] երկու փոքրիկ, [illegible] [illegible] էին 61 [illegible] և [illegible] այդպէս երկու [illegible] և երեք օր—հաց ու ջրով. շատը նրանցից հիւանդ էին, մինը արիւն [illegible]... Եւ այդ ամենը կատարուեցաւ [illegible], ս. [illegible] պաշտօնեաների ձեռքով: Մեր Գրիգոր, շատ հալածանքներ տեսել էի ուսուցիչների դէմ, բայց այնպիսի բան երևակայել չէի կարող գիտնական մանուկների դէմ, այսպիսի [illegible]: Գլխաւոր աւելի խիստ էր վարվում սարսափած աշակերտների հետ, որ դուր գայ Մինասի բարեկամ Ներսէս եպիսկոպոսին, մի սևահոգի արարածի, որ իր ստորաքին գործոց նոյնհամար «յօգուտ ազգի և եկեղեցւոյ» կարողացել է 60—70 հազար փող դիզել (առանց չափազանցութեան) և այժմ կապում է իր կինը և 5—6 տարեկան զաւակը: Իմ այժմեան թշնամիները (Քեարամեան, Գալուստեան և tutti quanti) չը գանգատեցին ինձ էլ դրպարելու(?), ինչպէս և իմ բարեկամներին (Աղայեան, Երիտ. եպիսկոպոս և այլն): Դարձեալ դրսի մարդոց ազդեցութիւնով են բացատրում ամեն բանի խռովութիւնները: «Այդ բոլորի պատճառը Լևոն վարդապետն է... մեր կամ այն մարդն է գրգել աշակերտներին:» Երևակայի՛ր, ես փակուած սենեակումս, միշտ տկար, հազ'ւ երբեմն դուրս եմ գալիս, սեպտեմբերից հազիւ երկու անգամ ճեմարանի բակով եմ անցել դէպի գիւղ գնալիս, և ես կարողացել եմ գրգել վարչութեան դէմ 100 աշակերտ, ձիւնպէս գրգել, որ ծեծեն տեսչին, վարժապետներին, դուրս գան շարաշար դըրկանքներով, իրանց ամբողջ ապագան կորցնեն. այդպէս ես կարողացել եմ ազդել այն աշակերտներին, որոնց հետ տեսնելու միջոց չեմ ունեցել, որոնք միշտ վարչութեան և ուսուցիչների ազդեցութեան տակն են: Ի՞նչ անմիտ զրպարտութիւն, ինչ միամիտ խոստովանութիւն իրանց թուլութեան, անընդունակութեան մասին:

Ինչ և իցէ. զրպարտութիւններից չեմ վախենում բնաւ, հէչ էլ անհանգիստ չեմ լինում, որովհետև այդպիսի բաների վարժուել եմ էջմիածնում: Բայց թշուառ աշակերտների վիճակը մեծ ցաւ է պատճառել ինձ, յուսահատացնում է ինձ երբ տեսնում եմ, որ այդպիսի անիրաւութիւն անպատիժ է մնում. մի սուր անձի պատճառաւ այդպիսի անասելի զրկանք է կրում հասարակութիւնը. արտասուում է ինձ ամէն ծայրայեղ քայլ անել... «Բարեկամները» օգտվում են հանգամանքներից, կա՛թողիկոսին զանազան կեղծ տեղեկութիւններ հաղորդել իմ մասին, սուտ զըրցել մինչև (իբրև թէ իմ ծառան փայտեր է բաժանել աշակերտներին, երբ նրանք պաշտպանվում էին վանքի ծառաների դէմ): Ես խոկալս յանցանք էլ չեմ համարում ծառայիս արածը, եթէ արած լինէր. բայց բանը այն է որ սուտ յօրինելով ծառայիս մասին՝ ինձ են ուզում անուանարկել, որպէս թէ ես ուղարկած լինեմ ծառայիս՝ աշակերտներին պաշտպանելու. մինչդեռ ես պատանի լսողի աղաղակների ձայնից յուզուած՝ խանգիրկմբյով(?) բռնել ընկել էի ուժասպառ՝ ցնցեակումս: Այսպիսի սուտ լուրեր շատ տարածեցին: Բայց այդ բոլորը ոչինչ: Չան տարածուեց, որ Երևանից ժանդարմներ են գալիս... իբրև թէ ճեմարանի խռովութիւնները քաղաքական նշանակութիւն ունէին. - յեղափոխականների մատը կայ և այլն: Ներսէս եպիսկոպոսի նըման արարածը առանց մի խղճի խայթի կուզենար կորցնել ինձ:

Այս հանգամանքներում ես լաւ համարեցի հեռանալ վանքից. պէտք էր շուտ հեռանալ: Հեռացրեցի քեզ, որ դրպմական միջոցներս պրգեւք չը լինին, առանց պարտքերս տալու անմիջապէս ես չեմ կարող հեռանալ: Սպասում էի որ փոխանակիր կը տաք Երևանի բանկի վրայ: Ցաւում եմ որ չեղաւ. խուլացայ. նշանակները ցրւում են. Թիֆլիսի ճանապարհը խիստ վտանգաւոր է այժմ ինձ համար: Կաթողիկոսը ինձ փոխանակը պիտի նշանակէր Ս. Խաչի, բայց «բարեկամները» խանգարեցին, իսկ Մինասը մինչև իսկ ասել է «նա այլ ևս չի տեսնիլ Նախիջևանը»: Սպասում եմ քեռուս ուղարկած փողին, որ պարտքերս մի մասը գոնէ տամ:

Ցանկութիւն. բարևս բոլորին:

Քո եղբայր Լևոն վ. Խաջեան

ՆԱՄԱԿ ՌՈՒՇՏԻՑ

—

21 սեպտ. 95.

Ինչ եղան ազգային խնդիրները, կամ ինչով վերջացաւ Ռուշտեցւոց գործը. անհուշտ ընթերցողը հետաքրքիր կլինի իմանալ այդ մասին։ Թէպէտ „Շաւիղը“ երկար բացատրեց ընթերցողներին Ռուշտի եղելութիւնների մասին, բայց այդ բոլորի վերջը ահա գրում եմ, որ և կը լինի այդ մասին իմ կողմից վերջինը։

Զարմանում ենք թէ ինչ աստիճանի վրայ են կանգնած Ռուշտի տեղացի և օտարական պարոնները. մօտ երեք ամիս է շարունակ ժողովներ են անում, խնդիրքներ մէջ բերում, փաստեր յառաջացնում, աղօթք և խրատացի պահանջների հանդիպում „փող մխսում և վերջ ի վերջոյ թողնում խնդիրը անկատար, գործը երեսի վրայ, և այդպէս անհաստատ իրենց դրութեան մէջ՝ հեռանում ցրվում իրենց տեղերը։

Մարդ ապշում է երբ տեսնում է այդ բոլորի վերջը ոչինչ ու ոչինչ... հարցնում ես—ինչ եղաւ, ինչով վերջացաւ ձեր ժողովները, կամ ինչու չվռնտեցիք կրթութեան թշնամիներին. մնում էք անպատասխան, և Տէր Օհաննէսի և Աղուէսի նման փտած գլուխ ազանները հրապարակ են դուրս եկել և պաշտպան հանդիսացել մի ինչ որ տգէտ դպսուցչի և դերասանուհու։

Երբ վերոյիշեալ պարոնները ակնածում են, և հոգէառ հրեշտակներ են կարծում այդ ազաներին որ այդպէս գործը թողնում են կիսատ և երեսի վրայ ընկած ու փախից հեռանում։

Էլ ինչ կայ, աչքներս լոյս, ազաների ասածը կատարվում է, ինչ տեսակ որ ածեն, նոյն կերպ պար պիտի գայ ժողովուրդը։

Ռուշտի դպրոցը այսօր կատարեալ մի որբի է նմանում. այնտեղ մտած ազաներին սիրած ուսուցիչը 7—8 հոգի աշակերտներ հաւաքած գլխին իր քէֆովն է ընթանում. ոչ ոք չկայ նրան խօսք ասող, այժմ ազատ իր կամքին է ծառայում։ Իսկ նրա քոյր դերասանուհին հայ բնակութիւնից էլ հեռու մի սենեակ է գտել ու շուրջն է առել 4—5 հոգի փոքրիկ օրիորդներ և զբաղվում իր անեգրքով...

Ռուշտեցին այլ ևս չի մտաբերում իր կանգնեցրած դպրոցը, նա հեռացել, թէքէ է գցել այդ բոլորի վրայ և այսօր կրթութեան կարօտ մանուկները զրկելով կանոնաւոր դպրոցից, մի մասը սկսել է փողոցներում թափառել, միւսը աշակերտել մյս կամ անձի մօտ, երրորդը մտնել բողոքականաց դպրոցը։

Ահա թէ ինչ դրութեան մէջ է դպրոցը և ինչով վերջացաւ Ռուշտեցւոց գործը։ Ահա եւ գժբաղդութեան են ենթարկել ազաները Ռուշտի աղքատիկ դպրոցը և կրթութեան ծարաւ երեխաներին։

Մեր ամենօրեայ նամակները ձանձրացրին ընթերցողներին. ձանձրացրին նաև „Շաւիղի“ խմբագրութեանը շարունակ Ռուշտի մասին գրելով, խառնիխուռ ազաների արարքը յայտնելով։ «Շաւիղը երկար զբաղեցրեց իւր թերթը Ռուշտի խնդրի վերայ. հանգստութիւն չունեցաւ, զոհեց ամէն ինչ, որ գոնէ կարողանայ ազատել ազգային դպրոցը հարստահարիչների, չարագործ ազաների ձեռից, բայց էլի Ռուշտի ժողովուրդը չհասկացաւ, էլի քնել է խոր քնով։

Ինչ պիտի լինի սրա վերջը...

Մո բաղ.

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—

Մեր թերթին Կովկասից 1896 թուի համար բաժանորդ գրուել ուզողներին յորդորում ենք այժմեանից գրուել, որպէս զի մինչև իրենց նամակը մեզ հասնելը կարելի լինի տպագրութեան տալ նրանց հասցէները և Յունվար 1-ից կանոնաւորապէս ուղարկել։ Այս առիթով յայտնում ենք որ դիմումներ եղել են որպէս զի Կովկասում թերթերը հասնեն իրենց ժամանակին առանց ուշանալու, և շաբաթը մի անգամ։

—

Քանի դեռ Հայոց հարցը քաղաքական հեռագիրների նիւթ է, խմբագրութիւնս որոշել է որ եթէ մի կարեւոր հեռագիր եղաւ, շաբաթը մի անգամ ևս, այն է հինգշաբթի օրերը, առանձին յաւելուածով հրատարակել այդպիսի հեռագիրները և Թէհրանի իր բաժանորդներին ցրուելուց յետոյ ուղարկել նաև գաւառները, իսկ հինգշաբթի օրւանից մինչև շաբաթ օրւանը կը տպագրւի լրագրի մէջ։

—

Թէհրանում, մի ինչ որ «Ասող Արեւելեան ընկերութիւն» ձեռնարկել է առանձին հայերէն տպագրել ամենօրեայ հեռագիրները, որոնց մենք տպագրում ենք «Շաւիղում»։ Զանազանութիւնը նրանումն է որ այդ ընկերութիւնը, 1) թարգմանում է սխալ և խայտառակ կերպով։ 2) Ցրվում է օրը մի անգամ, մոռանալով շատ կարևոր հեռագիրները և 3) ծախում է տարեկան 24 ղրանով Թէհրանում, իսկ տալիս է գաւառների համար տարեկան 36 ղրանով։ Ինչպէս կը տեսնի մեր ընթերցողը, այդ միևնոյն հեռագիրները տպվում են մեր թերթում երաշխաւորած ճշտութեամբ։

—

Ինչպէս ընթերցողը կը տեսնի այսօրւայ հեռագիրներից, «Times-ը» հաղորդում էր որպէս թէ Սուլթանը ընդունել է ռեֆորմները, սակայն մերժում է հրատարակել, որ չերևար թէ տեղի էր տալիս ճնշման։ Երբ որ գործադրւի, անհուշտ նոյնը պիտի երևայ։ Հեռագրալուրի եզրակացութիւնը այն է լինում որ նոյն է թէ Սուլթանը չէ ընդունել ռեֆորմները։

—

Ինչու է որ չէ յայտարարվում հասարակութեան թէ ինչարին նուէրս Թիւրքահայ սովեալների համար Թէհրանում հաւաքած փողը։ Պէտք էր յայտնել գոյացած գումարի քանակութիւնը և տեղ հասցնելու միջոցը։

—

Մեզ գրում են Արտաբիլից, որ սեպտ. 14-ի գիշերը մի մեծ հրդեհ է տեղի ունեցել քաղաքի շուկայում և զոհ տարել 27 խանութներ։

—

Պ. Յ. Զ. Միրզոյեանը, մեզ խնդրում է յայտնել որ ինքը արդէն ձեռնարկել է թարգմանելու Գրինի «Հայկական ծղնաժամը» աշխատութիւնը։ Թարգմանիչը նպատակ ունի թարգմանութեան հասոյթը յատկացնել Սասունի սովեալներին։ Ուստի խնդրում է որ ուրիշները նեղութիւն չը կրեն այլ ևս՝ թարգմանելու։

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՄԱՄՈՒԼԻ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

—

Առաջին՝

...«Մեզ հաւատացնում են որ Սուքիաս և Ներսէս սրբազանները քաշւելու են Կարմիր կոչւած վանքը... Շատ ցաւալի կը լինի, թէ որ այդ լուրը ճշտւի, որովհետև այն ժամանակ գործունէութեան ասպարէզը կը մնայ բոլորովին անընդունակ մարդկանց ձեռքին»։ (Նոր-Դար):

Երկրորդ՝

...«Մայր Աթոռի պատերի վրայ Կարապետ Արքեպիսկոպոսը մի քանի ճեղքեր է նկատել, որը մեծ հոգս է պատճառում վերաշինողներին։ Իսկ մենք կարծում ենք, որ այդ ճեղքերը ըստ հին սովորութեան շատ փող կը կլանեն...» (Նոր-Դար):

Երրորդ՝

«Անանիա սրբազանի պաշտօնի նշանակւելը բոլորովին անակընկալ էր... Բէնիկ վարդապետին պատւիրւած էր իր գրութիւններն այնուհետև վեհափառին ուղարկել։ Մեծ նեպոտայինն *) «և» կայ...» (Նոր-Դար)։

Չորրորդ՝

«Լսում ենք որ Խորէն եպ. Խրիմեանը (կաթուղիկոսի եղբօր որդին) վեհափառի ուղևորութեան միջոցին Ռուսաստանի այլ և այլ քաղաքներում, անդադար իրեր գնելով սնդուկ—սնդուկ ուղարկելիս է եղել Վաղարշապատ։ Ուրեմն պէտք է սպասենք որ վեհարանն այսուհետև կարգին կը զարդարւի։ Բայց ինչպէս մեզ գրում են, մինչև այժմ վեհարանը նոյնն է ինչ որ առաջ...» (Նոր-Դար)։

Չէք նկատում այս բոլորի մէջ մի տեսակ ձգտումն Էջմիածնի, կաթուղիկոսի և նրա տնօրինութիւնների դէմ խօսելու, մի տեսակ դժգոհութեան ցոյց, որ մեծանալու է հետզհետէ և ահա այն «Նոր-Դարը», որ Էջմիածնի ու Վեհափառի ոտքի տակերի հողն էր լզում, որ բացարձակ անսխալական համարելով կաթուղիկոսի տնօրէնութիւնները և սրբապղծութիւն նրանց քննադատելը, որ նոյն իսկ այս տարւայ սկզբում յարձակվում էր «Շաւիղի» վրայ, որպէս հայոց կաթուղիկոսի տնօրինութիւնները քննադատող «անսանձ գանդուղի» վրայ, այժմ, կամաց կամաց ինքն է որ նեպոտային «և»-եր է նկատում վեհափառի հրամանների մէջ, որ Էջմիածնին անւանում է «ըստ հին սովորութեան շատ փող կլանող» և որ Խորէն եպ. Խրիմեանին, կաթուղիկոսի գանձապահ—խորհրդականին՝ ամբաստանում է գողութեան մէջ. մի գործ, որը առաջ եթէ ուրիշը անէր, «Նոր-Դարը» կը սկսէր ի ծայրս աշխարհի ոռնալ որ lèse-majesté է *) գործվում կաթուղիկոսի դէմ։

*) Մեկնենք այս բառը,—գրգռում որ մեծ պաշտօնեաները գործում են իրենց ընտանիք-քի անդամների օգտին, ինչպէս պապերը անում էին։

Ինչպէս է եղել այս փոփոխութիւնները, ինչեր են գործվում արդեօք Էջմիածնում, որ այդքան նեղացնում են «Նոր-Դարին» և հողմացոյցի թևի պէս նրան դէպի հակառակ կողմն են դարձնում։

Ասենք «Նոր-Դարի» համար այդ պըտոյտը ինքն իր վրայ դէպի հակառակ կողմը՝ նոր բան չէ։ Երբ Մակարն էր կաթուղիկոսը, նա, իր մէկ համարի առաջնորդողում գոչում էր,

«Որպէս ապացոյց որ մենք իրաւացի ենք, ամբողջ հոգևորականութիւնն ու Էջմիածինը մեր կողմն են».

Իսկ երբ Մակար մեռնում էր և տեղակալութեան օրերը գալով, «Նոր-Դարը» դուրս էր նետւում Էջմիածնից—ժանգոտ խմբագիրը գոչում էր դոնքիշօտաբար

«Որպէս ապացոյց որ մենք իրաւ ենք, ամբողջ հոգևորականութիւնը մեր դէմ է, ինչ ժողովուրդը մեր կողմը»...

Այժմ էլ, երբ որ կաթուղիկոսը զգալով մինչև այժմ իր արած սխալ քայլերը, տեսնելով որ խաղալիք էր եղել զանազան ապիկարների և խաբեբաների և այդպիսով մեծամեծ վնասներ էր տալիս—տեսնելով այդ՝ երևի ուզում է ուղղել ամէն ինչ (թէև շատ բան էլ ուղղել չէ կարելի այնքան նա վնասեց) և այդ վնասներ գործող երկու եպիսկոպոսներին քիթ է ցոյց տւել։ Ներսէսն ու Սուքիասը քաշվում են գործից, գնում են Կարմիր վանքը (ինչ լաւ կը լինէր մի Սևը գտնւէր) և «Նոր-Դարը» ողբում է այդ. մինչ այն այն Ներսէսն էր, որ անցեալ տարի ոստիկաններ էր ներս մտցնում Գ. Ճեմարան, մատնում էր աշակերտներին և ուսուցիչներին և նրանց բանտարկել տալիս (այս դեռ մէկ ամենաչնչին քաջութիւնն է) իսկ Սուքիասը իր լաւ գործունէութեան շնորհիւ ճարպ էր կապել և Օդեսայի ցեխերի մէջ թշկւելով էր գնացել, այժմ էլ Աստրախանի կեղեքած հազարներն է վայելում. հրապարակի վրայ թողնելով զանազան խոհարար ու կօշկակար քահանաներ...

Յիշում է «Նոր-Դարը» Խորէն եպ. Խրիմեանի գողութիւնները։ Բայց միթէ նոր է նկատում որ Խորէն եփենդու կին Իսկուհի խանըմի մեծ կնկորդը, ուր տեղաւորւած կայ Վարագայ վանքի շատ փողեր, կարող է ներս առնել վեհարանի համար ուղարկւած սնդուկներն էլ. նոր է նկատում որ այդ «պապուշ քան զամենայն պապուշ» Խորէն էֆէնդին Էջմիածնի մէջ մեծութիւն է գործ դնում, պաշտօն է վերցնում, պաշտօն տալիս, կաթողիկոսական փողերի հետ է խաղում և մինչև իսկ ուսումնարանական խորհրդի անդամ էլ է, շնորհիւ նրան ու իր կնոջ—Իսկուհի խանըմը—վանքական փողեր շատ է քիրում։

*) Վիրաւորանք վեհափառութեան դէմ։

«Փնտռեցէք կինը» ասում է մի ոստիկանական առած. «Նոր-Դարը» վանքի համար ուղարկուած նուէրների համար էլ թող այդպէս վարւի։

Բայց նա ողբում է, որովհետև վախենում է թէ չը լինի իր աթոռի տակի հողը ուզում է խախտել, որ չը լինի թէ Էջմիածինը այլ ևս իր քէֆի ուզած բաները չէ ուզում անել. որովհետև իր սիրելի Ներսէսն ու Սուքիասը, Բենիկն ու Վահանը ընկնելով մանաւանդ Սեդրակեանը արքութիւն ստանալով՝ պահպանողականօգին սկսում է իր ոտի տակի հողը կորցնելու երկիւղն ունենալ Էջմիածնում։ Բայց իզուր է ողբում։ Էջմիածինը երբէք չի փոխուի։ Եթէ քիչ փոփոխութիւններ են եղել, դա աւելի ևս հաստատում է որ «Հայրիկը փոփոխութիւններ կը զիջէ»...

Համբերութիւնը կեանք է։ Դրաց գանք որ չեն անցնի 3—4 ամիսներ և դարձեալ «Նոր-Դարը» կը սկսի իր ուզածի պէս դէպքերի ականատես լինել Էջմիածնում և նրա թեմերի գործերում։

Այժմեանը անցողական է. ձուկը որ գլխից հոտած լինի, մարմնի անցողական լաւ տեսքը ոչ մի նշանակութիւն չունի։

«Մարմիը կովը իր կաշին չի թողնիլ» ասում է ժողովրդական առածը։

⁂ Նար կուզէի Էջմիածնի ցիլինդրաւոր աստուածաբան Ա. Տէր Միքայէլեանի կոչուածների մասին մի քանի խօսք ասել, բայց ախորժակ չը կայ աստուածաբանութեան անհիւթ եթերի մէջ սաւառնելու և անչափելի վեհութիւնների վրայ ցնդաբանելու, ինչպէս Տէր Միքայէլեանն է անում։

Ասում են որ «Արարատի» մէջ էլ է գրում այդ պարոնը։ Չը գիտեմ. «Արարատ» չեմ կարդում, որովհետև—փառք Աստուծոյ—դեռ կօշկակար եմ ու ոչ էլ վարժապետ։

⁂ Ասում են որ Սիմէոն Հախումեանը, «Արձագանքի» de facto խմբագիրը Պետերբուրգ է գնացել որ մի նոր լրագրի հրատարակելու հրաման առնի։ Եւ այդ լուրը ծաղրելով «Նոր-Դարը» է տալիս. Այն երկու թերթերը որոնք իրանց բերնից էին ջուր խմում, այժմ իրարու մէջ են կռւում և որովհետև պատճառը Ս. Հախումեանն էր, այժմ «Նոր-Դարը» իր բոլոր կատաղութիւնը նրա վրայ է թափում։ Հետաքրքիր է թէ Հախումեանի նոր հրատարակելիք թերթը ինչ ուղղութիւն կունենայ, որովհետև Հախումեանը ինքը ուղղութիւն չունի. որ կողմը փող շատ լինի—այն կողմն է նրա ուղղութիւնը. դա էլ մի ուղղութիւն է երևի, հաշկատակների համար և հարկէ։ Ի դէպ, այստեղ լաւ առիթ եմ գտնում մի քանի խօսք ասելու մեր ազգասէր մայրաքաղաքի մասին։

Թիֆլիզում մի բարեկամ ունիմ, որը սիրում է իր նամակների մէջ երբեմն հաղորդել ինձ այն ինչ որ կարծում է այդ քաղաքի ինտելիգենտների խօսակցութեան նիւթը։ Նա ինձ, վերջին նամակով, այսպէս է գրում.

«Այստեղ մեզ մօտ խիստ քննադատում են մեր մամուլի ամէն մի օրգանին. բանից երիտասարդութիւնը հեգնօրէն է խօսում մինչև իսկ նրանց մասին։ Մէկը հարցնում է—ինչ եղաւ «Խօսք» հանդէսը. չէ՞ որ նա խոստացել էր յուլիսի 1-ին առաջին գրքով մամուլին այցելութեան գալ։ Միւսը պատասխանում է։

—Խօսքը... հա, «խօսքը կտրուկ ընկաւ»։

—Հապա «Հօրիզոն» ներսէ՞ս ինչ եղաւ.

—Մարեց, անյետացաւ իր հօրիզոնի մէջ.

—Ինչ է անում «Մշակը»...

—«Մշակը»... հըմ... «Օրւայ հարց» է գրում...

—«Մուրճը»

—Թարգմանութիւններ է տալիս...

—«Տարազը»

—Լոնդոնում, ապագայ Հայաստանի տեսարանների կլիշեները պատրաստելով է զբաղուած։

—Բաս «Արձագանքը»

—Դաղարի կարասի մէջ ազգային երգեր է թխում և ուզում է որ արձագանք տայ.

—«Նոր-Դարը»

—Թո՛հ... նրա մասին էլ կը խօսե՞ն!—«Սա խօ մի լաւ ֆէլիետոնի նիւթ է,—աւելացնում է բարեկամս—եթէ շնորհքով գրել տէր լինի... Մի խօսքով մեր մամուլը այժմ դարձել է «ամուլ»...

⁂ Բայց ստացանք № 8 «Մուրճ» որի մէջ կան կարդալու բաներ. առաջին տեղը բռնում է Գի դը Մօպասանի մի պատմուածքը, որ կարող է բռնել մեր թարգմանական գրականութեան մէջ պատուաւոր տեղ։ Բժ. Թ. Զմյուռնեանը նոյնքան լաւ է թարգմանում, որքան Տ. Յովհաննիսեանը։ Ափսոս որ «Մուրճը» այդպիսի լաւ թարգմանութիւնների կողքին տեղ է տալիս «Զուլթակ» և «Համզաման տէր» պատմուածքների անճոռնի թարգմանութիւնները. Հետաքրքիր յօդուածներից մէկն է նաև «Հողային և անձ. իրաւունքները Հին Հայաստանում» իրաւաբանական ուսումնասիրութիւն Բաղդասարեանց Սարգսի։ «Ժամանակակից նեղութիւնը» Հայոց Հարցի մասին է, ամփոփ և շատ լաւ կազմուած։ Ամենից դժուար Վ. Փափազեանցի «Նամակներ Անգլիայից» մի շարք ակնարկների IV համարն է, որ վերջանում է այսպիսի տողերով։

....«Եւ այսպէս, փայլուն է չնայել, անամօթ պերճութիւնը յետին աղքատութեան թշուառութեան կողքին. քայլում է միլիոններով աշխարհին տապալող ճնշողը, քաղցածութիւնով մաշուած մանուկի առջև անհետանում է. գրգռիչ ուտելիքներից և խմիչքներից չփացած պղնձակոյն ակիլը և իր յոյնատով դիտում է այն մանկահասակ կինամերին կնոջ, որ մի կտոր հացի կամ մի գիշերւայ պատսպարանի համար, իւր իրեն ծախել կը [illegible] վերքերով կեղծ զարդարանքի։

Պլլըմում է նաև հասարակաց կրօնաւորը ձրիդ կառքի թաւշեայ բարձերի վրայ ընկողմանած, պարարտութեան մէջ ծանրացած, ուռեցած յափրացած... և իրեն նայող սովամահներին [illegible] բաշխում է օրհնութեան խրատներ, հագաթիներ...»

Խորհրդածել է տալիս....

Մ. Կ.

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

Թիւրքիա.—Հեռագիրը յայտնեց հաղորդեց որ Թիւրքիոյ մայրաքաղաքը նմանեալ է լուրջ խռովութիւնների, որոնք սարսափի մէջ են գցել ամբողջ քաղաքը և պալատը։ Բաւական չեն հայկական յուզմունքները, բաւական չեն մուսուլմանների ֆանատիկոսական քայլերը քրիստոնեաների դէմ, յուզմունքներ առաջացել նոյն իսկ Թիւրք երիտասարդութեան մէջ սուլթանի կառավարութեան սիստեմի դէմ որ և մեծ հոգ է պատճառում Բ. Դրան։ Բացի դրանցից, միմեանց ետևից խռովութիւններ, աղէտալի հետևանքներով, ծագել են Տրապիզոնում, Իզմիրի գաւառում...

Բացի դրանցից, Կրէտէում էլ սկսել են շատ լուրջ շարժումներ քրիստոնեաների կողմից թիւրքական կառավարութեան դէմ, կղզու զանազան կողմերում կռիւներ են տեղի ունեցել, իսկ կենդրոնում կազմել են քրիստոնեաներից աւազակային խմբեր, որոնք սպառնում են կոտորած առաջացնել. կղզու քրիստոնեայ ժողովուրդը խնդիր է ներկայացրել Սուլթանին և րէֆորմներ է պահանջում։

Այդ դեռ բաւական չէ. Մակեդոնիայում փոխանակ խռովութիւնները պակասելու աւելի սաստկանում են և սահմանների վրայ անդադար կռիւներ են տեղի ունենում։

Միւս կողմից, Կ. Պոլսի թերթերը հաղորդում են որ զինուորներին ռոճիկ չէ տրուած, և որ Բ. Դուռը խիստ հրահանգներ է ուղարկում գաւառները տուրքերը շուտափոյթ հասցնելու համար։

Մի ուրիշ կողմից խոլերան է որ պետութեան զանազան կողմերում, Հայաստանից սովի հետ ընկերացած, կոտորածներ է անում և հասել է նոյն իսկ մայրաքաղաքի շրջակայքը։

Այդ բոլորի հետ անգլիական մարտանաւերը Լեմնոս կղզու մօտեցել են հասել, իսկ Թիւրքիան սկսում է ամրացնել Բէզիկի ծոցը, նեղուցի մէջ տորպէդներ տեղաւորել և Դարդանէլի ամրութիւնները վերաքննել։ Կ. Պոլսի օտար պետութեանց դեսպանների պահակ զօրանոցները մտրակած են Ղալաթիայի մօտենալ օտարականներին պաշտպանելու համար։ Ծանուցագիր ծանուցագրի ետևից դրում են Թիւրք կառավարութեան վրայ. Բ. Դուռը խնդրել է դեսպաններին ծայրագոյն ճիգ գործ դնել քնչելու իր դէմ լարւող մեքենայութիւնները, յայտարարում է որ նախայարձակները հայերն են եղել... և մայրաքաղաքի խռովութիւնը երկու օրւայ ընթացքում 700 անձ է կլանում.....

Ահա այդ է այժմ Թիւրքիայի դրութեան ամփոփ ու համառօտ նկարագրութիւնը։

ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

Փարիզ. 10 նոյեմ. Պաշտօնական հեռագիրը լուր է տալիս որ Անտանանարիվօն գրաւուեց անցեալ ամսի 30-ին։

Փարիզ. 10 նոյեմ. Ֆրանսիան հիմնում է մի խնամակալութիւն (պրօտեկտօրա) Մադագասկարում. մայրաքաղաքը կամ յանձնի ֆրանսական զինուորներով։ Թագուհին կը մնայ, իսկ առաջին նախարարը կաքսորուի։

Լոնդոն. 11 նոյեմ. Տօկիօից եկող լուրերը հաստատում են որ Ճապոնիան համաձայնել է Լիաոթունգի թերակղզին թողնելու իւր փոխարէն պահանջուած գումարը 30 միլիոն տաէլի իջեցնել, խոստանալով դատարկել երկիրը՝ վճարումից 3 ամիս յետոյ։

Փեկին. 12 նոյեմ. Պեկինի ֆրանսիական դեսպանը արտօնութիւն է ստացել Չինաստանից՝ Տօնկինի սահմանագլխում մի խառն ոստիկանական ոյժ կազմելու։

Մասսօվա. 13 նոյեմ. Տիգրեից եկած վերջին լուրերը հաստատում են որ Մանգաշիան խոյս է տուել իտալացոց զօրութեան առջևից. ամսի 11-ին իտալական առաջապահ գունդը Բեէլայի մօտ ցրւեց և խորտակեց 1300 աբիսինեացիների։ Սպանուել են 11 բնիկ և իտալացի զինուոր. վիրաւոր 30։

Լոնդոն. 14 նոյեմ. Նոկահամայից լուր է հասնում թէ մի խումբ անտիրեֆօրմիստներ (բարենորոգութեանց հակառակորդներ) արշաւեցին պալատի վրայ Սէուլում և կարծւում է որ սպանեցին թագուհուն։ Ճապոնական դեսպանը ուղարկուած է քննելու այդ խնդիրը։

Արտօնատէր, հրատարակիչ՝
ԱՆԴՐԷԱՍ ԲԷԿՆԱԶԱՐԵԱՆ

ԲԱՑՈՒԱԾ Է ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ 1896 ԹՎԻ

Գ. ՏԱՐԻ „ՇԱՒԻՂ“ Գ. ՏԱՐԻ

ԳՐԱԿԱՆԱԿԱՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

Կը հրատարակուի Թէհրանում նոյն գեղեցկութեամբ և նոյն ծրագրով, «Շաւիղի» բաժանորդագինն է Պարսկաստանի համար մէկ թումանը, կէս տարուանը վեց ղրան։ Արտասահմանի համար 3 ռուբլի կամ 8 ֆրանկ. կէս տարուանը 2 ռուբլի կամ 5 ֆրանկ։

Ռուսաստանից դրամական ծրարները պիտի ուղարկեն անպատճառ հետևեալ հասցէով Черезъ Баку въ Энзели Россійской ИМПЕРАТОРСКОЙ Миссіи въ Тегеранѣ, пер. А. Бекъ-Назарову. Խնդրւում է ուշք դարձնել ճիշտ այս հասցէով և ոչ մի բառ մոռանալու ուղարկելի դրամները, այլապէս չեն ընդունուիլ։ Եւրոպայից ուղարկել պէտք է փոխանակագրով կամ թղթադրամով. Հասցէն Եւրոպայի համար Téhéran, Redaction «CHAVIGH». այդ հասցէին պիտի լինի նաև Ռուսաստանից խմբագրութեան ուղղուած թղթակցութիւնները։

Խմբագրութիւնը ունի գործակալներ հետևեալ տեղերում։

Կովկասում.—Թիֆլիս՝ պ. Ալեքսանդրեան. «Մուրճի» խմբագրութեան մէջ պ. Յ. Յակոբեան. պ. Խ. Արզումանեան։ Բաթում.—պ.պ. Գ. Գրիգորեան, Սահակ Բէջքէճեան։ Բագու—Տպարան «Արօր». Որդիք Բ. Արզումանեանց։ Բալախանի.—պ. Բալասի Ա. Գաբրիէլեան։ Կարս—պ. Արէլ Ալլիմեան։ Շուշի.—պ. Թոմաս Մնոյեան։ Ալեքսանդրապօլ.—պ. Զաւադ Տ. Գրիգորեան։ Օդեսսա.—պ. Որդիք Բ. Արզումանեանց։ Եւրոպա. Ռուսչուկ.—պ. Փ. Ճաղլեան։ Պարսկաստանում.—Թաւրիզ՝ պ. Ծ. Ալլեան (Եղբայրք Ս. Արզումանեանց) Արդաբիլ՝ պ. Յակոբ Եղիազարեան։ Նոր-Ջուղայ՝ պ. Յովսէփ Բաբայեան։ Բուշիր՝ Գ. Զէյթունեան։ Ռաշտ և Էնզելի՝ պ. Ալեքսանդր Յովսէփեան։ Մարաղա՝ պ. Մելքոն Խալափեանց.

Գործակալ չեղած քաղաքներից բաժանորդագինը կարելի է ուղարկել պարսկական նամականիշներով։

Ապառիկ բաժանորդագրութիւն ոչ մի դէպքում չէ ընդունվում։

Պարսկաստանի համար հասցէն Redaction «CHAVIGH», Téhéran.